

NEWEPÊL Û ROLA WÊ DI BERHEVKIRINA FOLKLORA ZAZAKÎ DE

Roşan Lezgîn/Turkîya

PUXTE:

Newepel, yekem rojname ye ku xwerrû bi Kurdîya Zazakî derçûye û heta 100 hejmarî weşîyaye. Di sed hejmaran de 60 jin 252 mêr, 312 kesî rasterast bo rojnameyê nivîsînê. Ji vana, herî kêr 250 kesî cara pêşî bi rojnameya *Newepelê* dest bi nivîsînê kirine. Û ji vana jî, nêzîkî 60 kesî pirtûkek yan çend pirtûkên wan derçûnê. Ev, ji bo Zazakî ku di nav zaravên Kurdî de derengtirîn pê hatiye nivîsîn hejmarên gelek berbiçav in. Bi vî awayî, *Newepel* ji bo gihandin û perwerdekirina derdorek ku bişê Zazakî bixwîne û binivîse wekî xwendigehek bû.

Di sed hejmarên *Newepelê* de 479 nivîs, 346 helbest, 319 nivîsên derbarê ziman de, 300 nûçe, 68 hevpeyvîn, 50 kurteçîrok, 32 nivîsên tercume, 32 gotin, 18 peyam, 2 nivîsên lêkolînî, 2 belge weşîyane. Û ji berhemên folklorîk jî 177 mesel, 89 xebroşk (çîrokên gelêrî), 65 kilam/stran, 61 tarîfên xwarinan, 56 pêkenok, 27 mamik, 12 efsane, 8 tiştonek, 4 lorîg û bi sedan îdyom û hejmareka zêde gotinên pêşîyan ku ji herêmên cihê û bi hemî devok û şîveyên Zazakî hatine berhevkirin di *Newepelê* de weşîyane, bi vî awayî ji berzebûnê reha bûne û hatine tomarkirin. Ji bo Kurdîya Zazakî ku li jêr xetereya ji nav çûyîne ye, dîsa pirranîya kesên ku berhemên folklorîk di bîra wan de hene ji ber salmezîniya xwe êdî li jîyanê nînin, ev karekî gelek mezin e ku di wextê xwe de hatiye kirin.

Folklor, ji bo neteweyetek ne ku tenya bîra dîrokî û bingehe çêbûna nasnameya neteweyî ye, herwisa, berhemên devkî yê folklorîk qeydeyên sîstema zimanê wê neteweyê jî di baştirîn radeyê de li nav xwe diparêzin. Ji vê çendê, rojnameya *Newepelê* di berhevkirin û tomarkirina berhemên folklorîk yê Kurdîya Zazakî de roleka gelek girîng listîye û îro ji bo folklorê kurdan wekî gencîneyek arşîvkirî ye.

Peyvên serekî: *Newepel*, rojname, Kurdîya Zazakî, folklorê Kurdî, berhem, edebîyata gotinkî, folklor, folklorê Zazakî

Destpêk:

Newepel, yekem rojname ye ku xwerrû bi Kurdîya Zazakî li roja 15 Adar 2011li Diyarbekir dest bi weşanê kiriye û heta 100 hejmarî weşîyaye. Di sed hejmaran de 60 jin 252 mêr, 312 kesî rasterast bo rojnameyê nivîsînê. Ji vana, herî kêr 250 kesî cara pêşî bi rojnameya *Newepelê* dest bi nivîsîna Zazakî kirine. Û ji vana jî, nêzîkî 60 kesî demek paşê pirtûkek yan çend pirtûkên bi Zazakî derxistine. Bi vî awayî, *Newepel* ji bo gihandin û perwerdekirina derdorek ku dikare Zazakî bixwîne û binivîsîne rola xwendigehekê listîye.

Rojnameya *Newepelê* di berhevkirin û tomarkirina berhemên folklorîk yê Kurdîya Zazakî de jî roleka gelek girîng listîye ku îro ji bo folklorê kurdan wekî gencîneyeka arşîvkirî ye. Bo nimûne, li sed hejmarên *Newepelê* jî berhemên folklorîk 177

mesel, 89 xebroşk (çîrokên gelêrî), 65 kilam/stran, 61 tarîfên xwarinan, 56 pêkenok, 89 mamik, 23 lîstik, 12 efsane, 141 tiştonek, 4 lorîg, 167 îdyom, 167 gotinên pêşîyan, bi tevayî 1051 berhemên folklorîk hatine tomarkirin. Ev berhem ji herêmên cihê yên Zazakîaxêf û bi devok û şîveyên cihê yên Zazakî hatine berhev kirin. Bi vî awayî, ev hemî kelepör ji berzebûnê reha bûne. Ji berku pirranîya kesên ku berhemên folklorîk di bîra wan de hene, ji ber salmezîniya xwe êdî li jîyanê nînin û jiber ku Kurdîya Zazakî li jêr xetereya ji nav çûyîne ye, ev karekî gelek mezin e ku di wextê xwe de hatiye kirin.

Di vê gotarê de, ez ê behsa rojnameya *Newepelê* û rola wê ya di berhevkirin û tomarkirina berhemên edebîyata devkî, yanî, berhemên folklorîk yên Kurdîya Zazakî de bikim û ji her cûreyên berhemên folklorîk mîna kek nîşan bidim.

Kurdên Zaza

Miletê kurd wek neteweyeka heterojen ji çend grûbên civakî pêk tê. Yek ji van grûban kurdên zaza ne ku bi navên wekî “kird, kirmanc û dimilî” jî têne nasîn. Kurdên zaza, li deverên çiyayî yên bakurê Kurdistanê li nav sînorên duwazdeh wîlayetên kurdan yên di nav sînorên siyasî yên Tirkîyê de niştecîh in. Ji van wîlayetan, li Çewlîg û Dêrsimê pirranî ne lêbelê li derên din nîsbet bi kurmancan hindik in. Bo nimûne, li Bayikana Sêrtê tenê li çend gundan hene.¹ Teqîben ji pêncan yekê kurdên Kurdistanê Bakur kurdên Zaza ne. Lê piştî salên 1990î ji ber şer û pevçûnên li çiyayên Kurdistanê, gelek gundên kurdan hatin şewitandin û valakirin, hingê pirranîya nifûsa kurdên zaza jî ji cih û warê xwe koçber bûn, li bajarên, bitaynetî li bajarên rojavayê Tirkîyê belav bûn û ketin bin bandoratund ya piştaftina ziman û kultura Tirkî. Ji vê çendê, ne ku tenê folklor û kultur, Kurdîya Zazakî bi xwe jî êdî di bin xetereya jînavçûnê de ye kumuhtemelen piştî sîh salîdê tenê çend kesên ku Zazakî biaxivin hebin.

Kurdîya Zazakî

Çawa ku neteweya kurd ji çend grûbên civakî pêk tê, zimanê Kurdî jî her wisa ji çend varyantên cihê pêk tê ku ev varyant wekî *zarave*, *lehçe* yan *diyalekt* têne binav kirin. Lê ya rast, her yek ji wan varyanteka zimanê Kurdî ye. Yek ji van varyantên sereke yên Kurdî Zazakî ye ku di nav kurdan de bi navên “Kirdî, Kirmancî û Dimilî” jî tê binav kirin. Di nav varyantên Kurdî de ya ku derengtirîn derbasê nivîsînê bûye Zazakî ye. Kitêba pêşîn ku bi Kurdîya Zazakî hatiye nivîsîn, *Mewlîdê Kirdî* ya Ehmedê Xasî (1867-1951) ye ku di sala 1899 de li Diyarbekirê çap bûye.

Zazakî, ji aliyê sistema zimanî ve yekî wekî Kurmancî, taybetîya nîvî akuzatîf-nîvî ergatîvî nîşan dide. Di hevokên transîtîv (gerguhêz) de, dema niha û dema bê akuzatîf, çîrokîya deman û demên bihurî ergatîv in. Di hevokên transîtîv de, li dema niha û dema bê, kirde (subjekt) di halê xwerrû de bireser (objekt) di halê tewandî (oblîk) de ye, lêker li gorî kirdeyê tê kişandin. Li çîrokîya deman û demên bihurî, îcar kirdedî halê tewandî de bireser di halê xwerrû de ye, lêker li gorî bireserê tê kişandin. Ji vê çendê, eynî wekî Kurmancî di Zazakî de jî cihnav (zemîr) cot in; yanî, ji bo halê xwerrû û ji bo halê tewandî wekî “ez/min” cihnavên cihê hene. Herwisa, hemî peyv, di nav hevokê de wek halê xwerrû û halê tewandî bi du awayîdihên bikaranîn. Dîsa, di Zazakî de jî eynî wekî Kurmancî hemî peyv yan nêr yan mê yan pirhejmar in lê di Zazakî de peyv, van taybetîyên xwe di halê xwerrû de jî diyar dikin. Kurdîya Zazakî bi van taybetîyan hem xwe wekî zimanekî kevnare hem jî wekî proto-Kurdî yanî Kurdîya qedîm nîşan dide.²

Kurdîya Zazakî herçendî xwedanê edebîyateka devkî ya dewlemend be jî, yanî ji layê berhemên folklorîk vexurt be jî, lê ji ber ku gelek dereng derbasî nivîsînê bûye, ji vê çendêpiranîya berhemên folklorîk yên di vê dîyalektê deew delîve nedîtine ku bihên berhevkirin û tomar bibin; gelekê wan ji navê berze bûne. Ji alîyê din ve, ji ber ku cografyaya ku ev grûp têde niştceh e, di proseya şerêqirêj ku li salên 1990î gelek gurr bû, hingê pirranîya gundewarên li çiyayên Kurdistanê bakur hatin valakirin, gel ji cih û warê xwe hate rakirin û li bajaran, pirranî jî li bajarên rojavayê Tirkîyê û li Ewropayê belav bû. Lewre, bi valabûna cografyayê re Zazakî nekarî li warên dût, li bajaran bijî; niha bi rastî li ber xetereya ji nav çûyînê ye. Herwisa, di vê zaraveya Kurdî de, li nik kultur û huner û edebîyatê berhemên folklorîk jî bi giranî winda bûn. Lêbelê hindik be jî, ji destpêka salên 1980yî vir de, bi xeyreta hin kesayetan, beşekî berhemên folklorîk yên Kurdîya Zazakî hatine berhevkirin, bi awayê nivîskî hatine tomakirin ku di vî warê de niha kulîyateka baş li ber dest e. Di berhevkirina edebîyata gotinkî, yanî berhemên folklorîk yên Zazakî de rola weşanên perîyodîk gelek mezin e. Yek ji van weşanan rojnameya *Newepel* e ku di warê berhevkirina berhemên folklorîk yên Zazakî de roleka gelek mezin lîstîye.

Yekem Rojnameya Zazakî *Newepel*

Newepel yekem rojname ye ku xwerrû bi Kurdîya Zazakî li Diyarbekirê derketiye. Hejmara yekem, li roja 15 adar 2011 derket û bi hejmara xwe ya 100. di hezîrana 2017 de ji ber egerên cûr bi cûr weşana xwe rawestand. *Newepel*, bi ebadê tabloid (430 mm x 280 mm) û 8 rûpel, heta hejmara 50. bi perîyoda panzderojane derket lê piştî hejmara 51. mehane derket. Amadekar û redaktekirina nivîsan ji alîyê sernivîserê rojnameyê Roşan Lezgînî ve, karê rûpelsaziyê jî ji alîyê Bîlal Zîlanî ve hatiye kirin. Edîtorîya rojnameyê jî dîsa ji alîyê van her du kesan ve hatiye kirin. Rojname li ser navê Komeleya Ziwan Huner Kulturî vehatiye derxistin.

Di navbera derketina yekemîn rojnameya Zazakî *Newepelê* (2011) û yekemîn rojnameya kurdan *Kurdistan* (1998) ku bi zaraveya Kurmancî derketibû de 113 sal û di navbera rojnameya *Têgihîştinî Rastî* (1918) ku yekem rojname ye ku bi zaraveyê Soranî derketibû de jî 93 sal dem heye. Ev demên hanê, ji alîyêkî ve jî derengmayîna Zazakî nîşan didin.

Rojnameya *Newepelê*, di warê pêkanîna xwendevan û nivîskarên ku dikarin Zazakî bixwînin û binivîsin, dîsa di warê pêkanîna edebîyata modern ya Zazakî de û herwisa berhevkirina berhemên folklorîk de roleka gelek berbiçav lîstîye. Lê ji vana jî girîngtir serketina *Newepelê* esas ev e ku ji zimanê gotinkî bi awayekî tendurist derbasbûna zimanê nivîskî yê Zazakî de pêşketinekagelek baş bi dest ve anîye. Yanî *Newepelê*, zimanê nivîskî yê Zazakî rast, li gorî sîstema zimanê Kurdî bikar anîye û bi vê taybetîyê niha wek reneferanseka sereke ya zimanê nivîskî yê Zazakî li ber dest e.

Di sed hejmarên *Newepelê* de 60 jin, 252 zilam bi tevayî 312 kesî rasterast ji *Newepelê* re nivîsîn. Ji vana, kêmtir 250 kesî cara pêşî bi *Newepelê* dest bi nivîsîna Zazakî kirine. Ji vana jî, beşeka mezin di kursên zimanî ku Roşan Lezgînî di navbera salên 2009-2015 de dabûn de fêrî xwendin û nivîsînê bibûn. Jixwe rojnameya *Newepelê* di proseya van kursên zimanî de hate derxistin. Ji kesên ku yekem car bi *Newepelê* re dest bi nivîsandinê kirine, li dora 60 kesî paşê yek yan çend kitêbên wan ên bi Zazakî derketin. Yanî, *Newepelê* ji bo gihîştandina kadroyên ku dikarin bi Zazakî bixwînin û binivîsin rola xwendingehêkî lîst. Bo nimûne, piştî derçûna *Newepelê* li universîteyan bi

Zazakî gelek tezên masterê hatin nivîsîn ku pirranîya van kesan yan li rojnameya *Newepelê* dest bi xwendin û nivîsîna Zazakî kirine yan jî bi awayekê jê sûd wergrirtine. Çimkî, çi nivîsên ku ji bo rojnameyê dihatin nivîsîn, gelek bi hûrbînî herf bi herf, peyv bi peyv, hevok bi hevok dihatin redaktekirin ku redaktorê rojnameyê karê redaktekirina nivîsan wekî kursa fêrbûna nivîsîna Zazakî bikar dianî.

Ji ber ku rojname wekî kovar yan pirtûkan giran nîne, dişê bi hêsanî li her derê belav bibe û nivîsar yan kurtenûçeyên ku di rojnameyê de diweşin bi hêsanî têne xwendin. Lewre, ne ku tenê kurdên zaza bi rêya *Newepelê* fêrî xwendin û nivîsînê bûn, herwisa gelek kurdên kurmanc jî fêrî xwendin û axaftina Kurdîya Zazakî bûn. Hetta ku gelek ji kurmancan di vê prosejê de dest bi nivîsîna Zazakî kirin. Bo nimûne, Abdulah Koçal,³ Murad Celalî,⁴ Abdurehman Önen⁵ ku bi *Newepelê* re Kurdîya Zazakî ya nivîskî naskirin, dû re, bi Zazakî nivîsîn ku gelek nivîsarên wan di *Newepelê* de weşîyan. Ji vana, Abdulah Koçalî (Evdî Hesqera) nivîsandina Zazakî dewam kir û du kitêbên wî yên kurteçîrokên weşîyan.⁶

Li *Newepelê* gelek cûreyên nivîsan hatine weşandin ku îro her yek ji wan dikare di warê forma cûreya nivîskî de, herwisa di warê gramer û îmlaya Zazakî de, dîsa di warêhevoksazî (sentaks) û semantîkê de bo Kurdîya Zazakî ya nivîskî bibe referans. Çimkî Zazakî tenya li deverên gundewar wek zimanekî gotinkî (verbel) dihate biakranîn. Ji bilî berhemên folklorîk di 100 hejmarên *Newepelê* de 479 nivîs, 346 helbest, 319 nivîsên derbarê ziman de, 300 nûçe, 68 hevpeyvîn, 50 kurteçîrok, 32 nivîsên tercume, 32 gotin, 18 peyam, 2 nivîsên lêkolînî, 2 belge weşîyane.

Newepel bi tevayî xebateka sîvil e, bi tu rêxistin yan hêzeka siyasî ve girêdayî nebûye. Ji her aliyê ve, ji serî heta bi dawî bi îmkânên kesane derketiye. Lewre, di proseya weşana xwe de ku nêzîkî heft sal dewam kir, ji gelek alîyan ve rastê tehdâyê hat. Hê di serî de, çend hejmarên rojnameyê li Çewlîgê ji aliyê hêzên dewletê ve bi awayekî bêqanûnî dest li ser hate danîn û bi vî awayî pêşî li belavbûna wê hate girtin.⁷ Herwisa, dewletê xwest kesên ku rojnameyê derdixin çavtirsî bikin ku dev ji derxistina rojnameyê berdin. Dîsa, bi awayekî bêqanûnî li postaxaneyan ji bo ku rojname negihê abone û xwendevanan, gelek nusxayên rojnameyê hatin windakirin. Bo nimûne, li Xarpêtê belavkarên postayê yên resmî di şûna ku rojnameyê teslîmê adesan bikin, nusxayên rojnameyê avêtin çopê. Tiştê ecêb, hem li Çewlîgê hem li Xarpêtê ew mesûlên resmî yên dewletê ku pêşî li *Newepelê* girtin, bi rêgeza zaza bûn. Lêbelê tehdaya giran û karîger ya li ser rojnameyê esas ji hundir ve çêbû; hinek hêzên siyasî yên îdeolojîk kunaxwaz in ji derveyî wan tu xebatek hebe, tim pêşî li belavbûna *Newepelê* girtin. Bo nimûne, li Diyarbekirê rê nedan ku li hinek bayîyên rojnameyan *Newepel* bête firotin, di her firsendê de li ser xebatkarên rojnameyê mobîng danîn ku wan bêzar bikin ku dev ji derxistina rojnameyê bête berdan. Lê mobînga giran kuji vê jî zêdetir dewam kir, ji aliyê hinek bermayîyên rêxistinên stalînîst yên salên 1970yî bû ku li derdora kovarekê wekî grûb organîze bûne. Pêşî, ketin nav hewldanan ku *Newepelê* kontrol bikin, yanî bigirin bin hegemonyaya xwe û wekî xebateka xwe nîşan bidin. Lê bala xwe dan ku ev hewldana wan naçe serî, îcar dest bi xirabkarîyê kirin. Bo nimûne, yek bi yek qance avêtin nivîskarên ku di *Newepelê* de perwerde bûne û bi vî awayî xebatên geşedana Zazakî jehrî kirin.

Rola *Newepelê* di Berhevkirina Folklorê Zazakî de

Folklor, ji bo neteweyek ne ku tenê bîra dîrokî û bîngehê çêbûna nasnameya neteweyî ye, jê vê jî wêdetir esas berhemên devkî yê folklorîk qeydeyên sîstema wî zimanî di bawîrînê de diparêzin. Jivê çendê, berhevkirin û bi awayê nivîskî tomarkirina berhemên edebîyata gotinkî, yanî berhemên folklorîk karekî gelek narin û girîng e; jê re zanîneka taybet divê. Rojnameya *Newepelê*, tam di wextê de, ji vî alîyê ve roleka dîrokî hilda û bi awayekî serkeftî dewam kir. Bo nimûne, li 100 hejmarên rojnameya *Newepelê* ji berhemên folklorîk 177 mesel, 89 xebroşk (çîrokên gelêrî), 65 kilam/stran, 61 tarîfên xwarinan, 56 pêkenok, 89 mamik, 23 lîstik, 12 efsane, 141 tiştonek, 4 lorîg, 167 îdyom, 167 gotinên pêşîyan ku bi tevayî ji hezarî zêdetir berhemên folklorîk, ji herêmên cihê yê devok û şêwezarên Zazakî hatine berhevkirin. Ev hemî berhem, bi awayekî orîjînal û li gorî metodolojîya berhevkirina folklorê hatine tomarkirin. Bo nimûne, berhemeka folklorîk ji kîjan herêmê jê devê kê hatibe berhevkirin, agahî hatiye dayîn. Herwisa li gelek berhemên jî bi jêrnotan agahîyên ronîkirinê lê hatine zêdekirin ku berhem bawîrînê bête fêmkirin. Ev xebatên hanê ji alîyê edîtorîya *Newepelê* ve hatine kirin. Bi vî awayî, gelek berhemên folklorê Zazakî ji berzebûnê reha bûne û hatine tomarkirin. Ji bo Kurdîya Zazakî ku li jêr xetereya ji nav çûyîne ye, dîsa pirranîya kesên ku berhemên folklorîk di bîra wan de hene ji ber salmezîniya xwe êdî li jîyanê nînin, ev karekî gelek mezin bû ku rojnameya *Newepelê* tam di wextê xwe de kiriye. Gelek berhemên folklorîk ku di *Newepelê* de weşîyane, paşê wekî kitêb jî çap bûn. Ji vê çendê, ji her alîyê ve rojnameya *Newepelê* di dîroka rojnamegerîya Kurdî de, bitaybetî jî di dîroka Zazakî ya nivîskî de çîrokeka serketî ye.

Wekî Encam

Di hemî zimanan de, her wisa ji bo hemî miletan rojname tê wateya hevçerxbûna wî zimanî û miletî. Nivîsar û nûçeyên ku bi rêya rojnameyê di nav gel de belav dibin, dikin ku ew gel li dor rojev û ramaneka hevpar bigihê hev. Lê ji vê wêdetir, esas rojname zimanî derdixîne piyaseyê, berbiçav dike û wî zimanî dike xwedan prestîj. Di serborîya *Newepelê* de jî ev wisa çêbûye, çimkî kurdên ku Zazakî diaxifin bi xwe jî bawer nedikirin ku bi Zazakî rojname dikare derbikeve. Lê *Newepelê* vê mantelîteyê guhert û kir ku kurdên ku bi Zazakî diaxifin bawer bibin ku Zazakî jî kêmîr dikare li rex Kurdîya Kurmancî bibe standardeka sereke ya zimanê Kurdî. Di dîroka Zazakî de ev serkeftineka gelek mezin e. Çimkî bi *Newepelê* re Zazakîya nivîskî kete qonaxeka pêşkeftî ku êdî di warê nivîskî de bikaranîna wê geştir bibe. Herwisa, *Newepelê* ji bo çêbûna kadroyên ku dikarin Zazakî bixwînin û binivîsin jî rola xwendengehekê lîstîye. Ji alîyê berhevkirin û tomarkirina berhemên folklorîk yê di Kurdîya Zazakî de jî *Newepelê* roleka gelek girîng lîstîye ku niha ji hezarî zêdetir berhemên folklorîk yê Zazakî li rûpelên *Newepelê* tomarkirî ne.

JINEWEPELÊ ÇEND BERHEMÊN FOLKLORÎK YÊN BI ZAZAKÎ

Li bin vê sernavê, ez ê ji 12 cûreyên berhemên folklorîk ku li rojnameya *Newepelê* weşîyane, ji her yekê yek wek nimûne li vir veguhêzim.

1) Efsane

Şarik û Şivan

Goreyê efsane ra, Şarikî (Şarê) û birayê xo Şivan deştê Diyarbekirî de keyeyê yew axayî de şoneyî (şiwaniye) kenî. Way û bira her di piya serê sibay ra pes benî

çirênênî, êre de anî keye. Rojêk xanima axayî hela ke pesî çirknena (doşena) yew bûya vaşêşt ra yena. Na rewşî yew mude dewam kena û xanima axayî rojêk bêriye ra yena keye, vana, “Axa, şoneyî kamca de nê pesî çirênênî? Nê rojanê peyinan de hem şit zaf biyo hem zî yew bûya weşî ha şit ra yena.”

Axa wexta tehmê şitî ra ewnêno, şaş maneno. Çunkî axa derdorê Diyarbekirî zaf hewl şinasnen û no vaşo ke dewarê axayî werdo têna Kosipî de esto. Welakîn bi meşa dewarî Diyarbekir ra hetanî Kosipî şayiş û ameyiş rayirê rojan o. Ama ê serê sibayî şinî çere êreyê yenî keye. Axa wexta na rewşî xanima xo ra vano, xanima axayî mat manena, bawer nêkena. Axa zî bawer nêkeno welakîn o zaf hewl zano ke no vaş bê Kosipî yewna ca de çinî yo.

Axa vano ez gerek nê sirrî eşkera bikerî û rojêk înan taqîb keno. Serê sibayî Şarik û birayê xo pesî vecenî teber şinî kişta dewe. Ê bi pesî ra benî yew barsê hingan û verî xo danî Kosipî firenî. Axa peyra tera ewnîyeno, ê firdanî şinî çiman ra vinî benî. Axa a roje heta şan o ca de vindeno. Hetê vakûr ra ewnîyeno. Hetê êreyî de hewna se barsê hingan têdima firenî yenî kişta dewe de nişenî. Ê sey her roje yew pesî ra ver û yew zî dim ra, yenî keye. Ê axayî nêvînenî û axa zî kesî ra behs nêkeno.

Şan de axa xanima xo ra vano zewdayê mi hedre bikeri ez yew hewte rayir şina. Roja bîn axa zî rew ra warzeno estora xo hedre keno û heta kişta dewe înan taqîb keno. Wexta ê firenî şinî hetê vakûrî ra, axa zî verê estora xo dano hetê Kosipî.

Waye û bira bi pesî ra wexta serê Kosipî de nişenî, Şarik pesî heti de vindena û Şivan seleka xo gêno şino çemê Mûradî ra awke kirîşeno lewê Kosipî. Goreyê efsane ra pê na awke warî Kosipî ser o yew ban verayştênî.

Şivan wexta awke ra yeno, kendalê Kosipî ya raştê axayî beno. Senî axayî vînenno seleka awke ca verdeno û hetê Şarîke ra vazdano û miyanî lemî de xo vîn keno. Axa zî estora xo ê hetê ra ramenû. Senî vecîyeno warî ser, ewnîyeno ke Şarîke ha pesî ver di deyiran reyde govend kaykena. Senî ke Şarîki axayî vînenno, a zî vazdana miyanî lemî de xo vîn kena. Axa derdorê Kosipî geyreno-nêgereno way û birayî ra yew eser nêvînenno.

Axa warî hetê başurê Kosipî ser o xirba banê nêmcetî vînenno. Goreyê efsane ra, diyesê (dîwar) banî pey kerre, qûm û cis virazîyayo. Lewê Kospî de ne kerre, ne qûm û ne zî cis esto. O malzeme pêro yewna ca ra kirîşîyayo. Axa pesê xo xo ver şaneno gêno şino keye. Coka dewê ke ha miyanî koyanê Sipî de, nê koyî ra vanî koyî Şarikî û her serre şinî a xirbe ziyaret kenî û qurbanan serbirnenê.⁸

2) Gotinên Pêşîyan

- Aqilo sivik baro giran!
- Boça herî hesabê verî.
- Govendi durî ra weş asena.
- Gunî nêbena awe!
- Herê xwu bibesti cîranê xwu dizd meveci.
- Kermê dari dari ra nêbo dari puç nêbena!⁹

3) Îdyom

- cita her û gayî biyene
- Dijeyî dest kerd leyîrê xwu ra, va “Çend nemr o!”
- Manga merde do birîya.

- Mêrdek cînîya xwu rê geyreno mehneyî, vano "Ti ardan vêjena, qina xwu têşanena!"

- Merre nêşîya şêro dêşî, gezi qina xwu ya best.

- Qûtê ma wena, şarî rê hakan kena.

- Dêso to rê vana, veyvê ti bieşnawe.¹⁰

4) Kilam/Stran

Deyira Sayêre

Sêr Seyar id asmîn ha sîya w'
Dimûn bestiyawo, hewr bestiyaw'
Eyr vêng top û tîfingû ra
Sewbîna yew veng nivecyaw'

In çî zulim, çî bela wo?
Asmîn bî adir varawo
Ma se kerdo, ma se vato?
Hoday ma rî tofûn dawo

Heywax bawo, heywax bawo
Kitab kom dîn ina vato?
Însonû înson veşnawo
Qîyamet û mehşêr ma wo

Vernî eskêr şî dew resa
Peynî ey hema niasa
Seyar id yew bon niverda
Adir eşt ci hemi veşna

Komî serê xwu hawa na
Esker zalim pana fîna
Heywax leyro, heywax leyro
Gun ra rasel rabestiya¹¹

5) Lîstik

Kayê Çekuyan

Ino kay bi çekuyan a kay beno. Tewr tay gereka di kaykerdoxî bibî. Kaykerdoxo yew ê bînî ra vano "Yew çekuye vaje." O bîn zî çekuyêk vano. O verîn, a çekuye ra yew cumle virazeno. Ma vajîm ke kaykerdoxo verîn ê bînî ra vano "Vaje tase." Kaykerdoxo diyin vano "Tase." O wext kaykerdoxo ewilîn, mesela, vano "To werd yew mase!"

Ina rey dora kaykerdoxê diyinî ya. Kaykerdoxo diyin ê ewilînî ra, mesela, vano "Vaje dimaşkil." Kaykerdoxo ewilîn vano "Dimaşkil." O wext, ma vajîm ke kaykerdoxo diyin cumleya xo virazeno vano "To werd yew pişkil."

Eke kaykerdox bizano çekuya ke o vano, ci ra yew cumleya xirabe virazîyena, eşkeno îtîraz bikero û vajo "Nê, ez wina nêvana!" La kaykerdoxo bîn eşkeno ey bixapêno yan zî îqna bikero ke cumleya xirabe nêvano.

Armancê inê kayî hîna baş mûsayîşê zîwanî yo.¹²

6) Lorîg

Hemma hayê, hewn' mi nêno
Dan kutayo, dan ê kê yo
Dan ê mîr o, şî nêçîro
Nêçîr kuşt be tîro
Hemma hayê, hewn' mi nêno
Goştê ga yo, nêpeşayo
Wer nêrisayo.¹³

7) Mamik

Lû lû
Palengû
Dimçengû
Haver ra, naver ra
Kuzeyî kergê mi berda
Peyê bonû de werda
Ne aste ne poste
Barê ... qineste¹⁴

* * *

Awe weş a, awey derî
Seye weş a, seya Kerrî
Çetin o derdê zerrî
Gunekê mi feqîrî¹⁵

8) Mesel

Sedemê Nêameyîşê Hewnî

Lajey Rehmî, Xelîl, tiya ra nîzdîyê hîrê seyî serrî ra ver dewa Sîmserkîsi de cûyayo. Neslê hewtin ra bawkalî min o. Dizdîya yî derûdor de vengûn dawo. Rojek dijîni (şîlî) zaf varena, we nîşkîyeno keye ra vecîro teber. Şew diyena, we kuweno cil ke xwu rî rakuwo la hewnê yî nêyeno. Miyanê cili de xwu na heta, a heta donû, se keno çi keno ancîna hewnî yî nêyeno. Cil ra vecîno, wardeno pay û zereyê oda de ragêreno. Sedemê nêameyîşê hewnî ser o fikirîyeno. Peynî de xwu bi xwu vûno "Eyro dijîni hetûn yerê varaya, ez nêşkîyo vecîro teber, mi eyro dizdî nêkerda. Aw semed ra emşo hewnê mi nêyeno."

We ca de kincûnî xwu pira gêno, keye re vecîno teber. Teber a gêreno, cayê çiyê dizdî nêveyno, şonû serî bonê birayê xwu Sofî ser, bangêrê yî tiraweno, erzeno xwu kiftî ser û beno binê dewi de erzeno qurney gozêrî. Helêk ser di nêşonû, banê Sofî dalpey keno. Sofî vecêno banî xwu ser ke ban biçarno, ewnîyeno ke bangêrî çin a. Sofî fikirîyeno fikirîyeno, peynî de xwu bi xwu vûno "Bibo nêbo ino gure gurey Xelî yo. Bêxêrba Xêl kes ino hewa gure nêkeno."

Ca di ban ra yeno war, hetî keyê Xêl ra şonû. Xelî zî keye di hema newe-newe girê hewnî girewto. Yeno berî ver, donû ber ro, vonû:

- Xelo! Tu bangêrê mi se kerda, berda ça?

Xel vengî birayê xwu Sofî ser o beno haya û tira vonû:

- Liya bira mi bigêr, hema newe mi hewn girewto.

Sofî vonû:

- Liya Xelo, wilay dalpû ma kerdî teber. De ti qey Homay kên, cayê yê vaji, ez xwu rî şiyero biyaro.

Xel vûno:

- De mi bigeyr liya lajek, ez pey bangêrê tu se bikero. Bangêrê tu ha binê dewi di zereyê qurney gozêrî di ya.

Inê vateyî ser o Sofî bi lez vazdano hetî gozêr a. Ewnîyeno qurn ra, eke bangêr ha tede ya. We devrîyeno la nêşkeno bangêr qurney gozêrî ra veciro, heyne peyser ageyreno, berî Xêlî kuweno û vonû:

- Xelo lezi şîme, to senî hawa bangêr devista qurni, heyne ay hawa veciri biyare cayê ya.

Iney ser Xel ewnîyeno çare çîn o, cil ra vecêno û dûno purî, şonû bangêr qurney gozêr ra veceno, heyne beno herindê ya de verdûno.¹⁶

9) Pêkenok

Çîz-vîz

Hebêke Eyndaric kolîyan beno Diyarbekir de roşeno, keyî rê teftal gêno. Pê ke rayir de boro, xwu rê zî henî nan û kebab gêno.

Rayir de beno rincan. Fekê çemî de nişeno ro. Vano “Ez xwu rê werê xwu borî.”

Dismaley xwu serê tehte de fînenno ra û nanê xwu dano ser. Kebabê xwu zî dano serê nanî. La tîkeyê kebabî nanî ser ra kono war, kono miyanê awe, şîno binê awe. Mêrik destê xwu binê aw de çarneno, yew beq kono destê mêrikî. Beq destê ci de keno “çîz-vîz”. Mêrik vano qey ey goşt qefelnayo. Vano “Ez çîz-vîz nêzana, mi pereyê xwu dayo, ez to wena!”

Gêno beqî keno miyanê nanî û gaz dano pero weno.¹⁷

10) Tarîfên Xwarinan

Kaleka Dekerdîye

Malzeme: Yew kaleka bize, nîm kîlo qîyme, birinc, dendikê vaman, fistiqê çaman, eşkicê mîrçikan, bexdenûs, rûn, aqîtê firingîyan, îsoto perikin, rîhan, sole.

Virastîs: Verî qesab ra xisûsî kaleka tame gewde ra vejenê. Seba dekerdişî kaleka raşte ya bize tercîh bena. Qesab hêtê peyînî ra cor hetanî mil kaleke sax cêkeno. Qesab peyê milî de binê hêtê verînî ra dest pêkeno, mabeynê caxan û goştî de cêb akeno. Estikê bêrokî bi usûl vejeno. Bê ke cayêk de bidirno, bi destan zereyê cêbî baş keno hîra. Êdî kaleke seba dekerdişî amade ya.

Seba malzemeyê dekerdişî, tawe de rûn qijilnenê, kewçikêk aqîtê firingîyan tede sûr kenê, birinco ke verê cû şito û nezelnayo dekenê miyanê rûn û aqîtê sûrkerdeyî. Dendikê xamî yê vaman ke verê cû awe de nermijnayê û tole kerdê, ancî fistiqanê çaman û eşkicanê mîrçikan piya dekenê miyan, qasê nîm kîlo qîyme zî veredanê ser. Badê ke eno malzeme bineyke sûr bi, îsoto perikin ke dekerdo miyanê awa germine û nermijnayo, ey zî verdanê ser. Rîhan û sole zî îlawe kenê û tasêk awa girênayî veradanê ser. Eke yew kel gina piro, yanî malzeme bineyke kelxaşî bi, adirî ser ra nanê ro.

Malzemeyê zereyî eke bineyke bi serdin, bexdenûs zî rişnenê ser û seke dolman dekerê wina malzemeyî dekenê zereyê cêbê kaleke, bi destan her ca ra seypê vila kenê. Gerak cêbê kaleke zaf pir nêbo çimkî dima birinc awe anceno xwu maseno û

kaleke feteqnenno. Fekê kaleke bi lak derzenê. Eno miyan de seba terbiyekerdişê teberê kaleke yew tencereyo hîra de rûn qijilnenê û aqîtî rûn de kenê sûr. Enê terbiyeyî teber ra sawenê her cayê kaleke ra, dima kaleke dekenê zereyê eynî tencereyî, her di hetanê kaleke enê rûnê aqîtîni de rind kenê sûr. Dima heta ke bido kaleke ser awa girênayî veradanê tencere, bineyke sole zî îlawe kenê û qasê di saetî kaleke girênenê. Demeyê girênayîşî de di rey kaleke qelibnenê ke her terefê ci seypê bipeyşo.

Eke peyşa, kaleke sax tencere ra vejenê û tepsîya firine de nanê ro. Nîm saete ra zêde firine de zî kenê sûr. Eke teberê kaleke sey goştê kebabî sûr bi, êdî firine ra vejenê. Verî lako ke pê fekê kaleke deşto, ci ra ancenê. Seba ke goştê xwu baş peyşayo, caxê parsû û estikê bînî êdî bi xwu goştî veradanê. Estikan miyan ra vejenê, goştî pencirnenê. Malzemeyê zereyî yo mexlûte dekenê tebeqe, goştê pencirneyî dekenê ser, eke biwazê awa ke kaleke tede peyşaya, aye zî sey sosî dekenê yew tase û têdir servîs kenê.

Kaleke werdê neteweyî yê kurdan a, werdê meymananê maqulan a. Afîyet bo.¹⁸

11) Tiştonek

- Azan dano mela nîyo, kelawe sere de feqî nîyo? (dîk)
- Çiwa çewte peyê hewt koyan de kewte? (keskesûre)
- Ez apey manena beno derg, leze şîna beno kilm? (rayîr)
- Gawo gul o, hewtecil o? (piyaz)
- Letê nanî peyê banî? (aşme)¹⁹

* * *

Çewres heb keşîşe mi estê
Her keşîş çewres heb entarîyê xo estê
Her entarî de çewres heb cebî estê
Her ceb de çewres heb kardî estê
Her kardî, çewres heb fekê xo estê
Her fek de çewres heb qulî estê
Eceba kenê çend hebî?²⁰

12) Xebroşk (Çîroka Gelêrî)

Memê Alo [Memê Alan]

Beno nêbeno. Beno nêbeno, di keyney benê. Şînê jew îni ser, şînê îni ser xwu rê awke. Ewnenê awke ra. A vana:

- Ez xasek ane.

A bîne vana:

- Ez xasek ane. Jû ja ra vana ke:

- Ne ti rind a, ne jî a rind a. Keyno miyon de Zîna Zîdanî rind a, lajeko miyon de

Memê Alo rind o. Ê bi xwu keynê perîyan ê.

Vanê:

- Bê ma hele Mem û Zîn ya biyarîm pêhete, en bol kamcîn rind o. Şînê gênê anê pêhete, kumîjn erzenê bano ser, însan hewn di maneno. Şînê ay kenê xwu qoçî anê Memî hetek. No serdê dinyay ra mesela, Şam ra benê Şerq yanê benê dûrî.

Mem hesyeno bi xwu ke şewa, keyneke amewa hete. Ewneno ke keyneke bol xasek a.

Vano:

- Aman keynê ti ya kê ma de çiçi geyrena?
A vana:
- Ti yê kê ma de çiçi geyrenê?
O vano:
- Ez kê şîma nîyamanê ke, ti amewa kêdê ma.
A kerda xwu destê ser a bişewe berda, bê xeber berda. O vano:
- Nê ti amewa kê pêrdê mi.
A vana:
- Ti ameyê kê pêrdê mi.
Nêsilasnenê, nêzanê. A vana ke:
- Ez xemel nêkeno, yanê ez ameyanê kêdê şîma, ez vanane ti ameyê kêdê ma.
O vano:
- Vinde ez to rê vajî. Qonaxê pêrdê mi çewres lingin o.
A vana:
- Qonaxê pêrdê mi jî çewres û jû ling o.
Piya şîne amorenê ke heqet çewres ling o. Jû bergîrê lajêkî esto, bol rind o, istoro weş o. Vano:
- Hadê ma şîme istorî hete. Sehetê ke şîne istore hete, a hewna xemel kena ke, kê pêrdê lajêkî yo. Yenê dîyar giştanê xwu degiş kenê, jew yatax de kewnê. Beno şewra, lajek ewnêno ke keyneke hete çin ya. Fina ê perîyon kerda xwu deston sera girota berda kêdê ci.
Lajek werzeno. Vano:
- Maya mi jû keyneke eşmo amê kêdê ma bol rindi bî, filon ca rabî, namê ci Zîne bî.
A vana:
- Oxil! Hewnê şewon o, xemel meke. To hewn dîyo.
O vano:
- Maya mi hewn nêbi. Ma giştanê xwu degiş kerdî, ma piya qisey kerd.
A jî şewra werzena marda xwu ra vana:
- Eşmo mi hewndê xwu de Memê Alo dî. Ez şîbyanê kêdê ci.
Maya ci vana:
- Oxil to hewn dîyo. Ti senî tiya ra şîya Şam kêdê ci?
A vana:
- Maya mi, mi hewn nêdîyo. Ma giştanê xwudegiş kerdî, piya qisey kerd.
Mem jû tenya wo, bol qîymetlî yo. Nişeno ro istore vano:
- Ezo şîrî kêdê ci.
Şîno, şîno, şîno... Ray dîrî ya. Bol şîno. Şîno Xidir Xoca raştê ci yeno, destê xwu dano miyanedê ci ro. Vano:
- Ti yê şîne kê pêrdê Zîne, meşo! Şo kê dezadê Zîne.
Şîno ke jû keyneka esmere, mesela yanê. Şîno înnî ser. Vano:
- Keynek, kê pêrdê Zîne kotî yo?
A vana ke:
- Zîne ez ane.
Vano:

- Aman! Ti Zîne nîya. Eke ti Zîne biyayê se ez to kena qurbandê lingda na istore, senî ti Zîne bena? Ti xar a.

La vana ez Zîne nîyane, Zîne embaza min a. Uja ra şîno. Xidir Xocay ci ra vato, "Ti ke şînê, verî, di gencê ja selam ra ci de, tey xoş-bêş jî meke. Jewna wo ja qe selam jî ra ci mede, o şeytan o. Şo dîna teney a kişte estê selam bide, ê dezayê Zîn ê, şo kêdê înon." No şîno hendik ci rê Zîne meraq a, selam dano ra îno, vano:

- Mi berê kê pêrdê Zîne.

Peynî meraq ra dahanî nêşeno şîro kêdê dezandê Zîne. Şîno pêrdê ci wa piya dame kaykenê. Vanê ma ele kamî ro dim se, ma do ey beme çekim zîndo. Dame kaykenê, kenê. Tim Mem dame dano îna ro. O şeyton yeno vano ke:

- No qandê Zîne amewo. Şîma goş mi bidê, Zîne biyarê pencera, wa o bewno Zîni ra, şîma dame eyro dê, ele eyro dê.

Şîno Zîne ano pencera. O ewneno Zîne ra, ê ele danê Memî ro. Vano:

- Zînê ele dawa mi ro.

Destanê ci girêdanê benê çekenê zîndo. Zîne vana:

- Mem ja veyşo se bo?

Veyndana jewerî vana:

- Ez perey dano to, aylixa to dano. Ti şewra şon de bê Memî rê nan virade bîr.

Na ne cayê qaze verdana, ne rib û kincî verdana, cayê tebwawo weş nêverdana pewjena ci rê rişena. Mevaje ke o aylixçî ê hemî çî-mî bi xwu weno, ey rê jew lete nano wuşk viradano ke o qeder nêmiro ha.

Rojê piyê ci, birayê ci şînê sûke, keye di nêbenê. Na vana:

- La mo ez helisyane jû qaze miyanê ci kena pirdê rizî pewjena û selate gêna, şîna bîrî ser. Şîna bîrî ser, jew çaqil viradana, vana:

- Memo!

O vano:

- Ti kam a, çaqil viradana?

Ya vana:

- Ez Zîn ane.

Vano:

- Of Zînê kê pêrdê to wedaryo, to senî jew roje jew loqme nano rind nêrişt, tim û tim nano wuşk rişt.

Ya vana:

- Kê pêrdê ê aylixçî wedaryo. Mi aylixa jew tepişto, şewra şon de ne qaze verdê ne teba verdawo, pewto rişt. Teba nêverdawo, kê pêrdê xwu wedarnawo.

O çax vano:

- Zînê ez jû Ayata Kursî waneno, xwu çekenane hîrê metroy bîrî ra berz, ti şêna mi tefşê.

A vana:

- E la.

Seheta ke no xwu çekeno, êşena ey tefşo, fina guneno bîr ro, miyaneyê ci şikyeno. Vano:

- Zînê, miyaneyê mi şikya, ecêba ez se kirî?

Ya vana:

- Hele fina xwu çeke, ez na fin to tepşeno.

Xwu çekeno, naye de ey tefşena. Vano:

- Zîne mi rewna zanîyê xwu raderg nêkerdê. Ti zanîyê xwu rone, ez sereyê xwu sernî, radergbî û zanîyanê xwuraştî kirî.

Seheta ke nînganê xwu keno raşt, mireno. A ewnena tunikda ci de jû kardîesta, kardî gêna dana xwu ro, xwu jî ey ser o kişena. Pîyê ci û inê yenê ewnenê Zîne keye de çin ya. Şinê geyrenê ro ci ke a ya bîrî ser o. A jî merda, o jî merdo. O şeytan Beko vano:

- Biyarê ma jewere mesela asmêre de mezel kim, jewerî dew de mezel kim, wa jewbîna ra dûrî bê.

Jewerî uja dekenê, jewerî tiya dekenê. Zamanê maneno, bol şîno tay şîno, vîst roj are ra ravêreno, o şeytan vano:

- Hele biyarê ma mezelanê ci akim, ê se bî.

Ê Zîne akenê, a miyon de çin ya. Ê Memî akenê, o mnyo de çin yo. Vano:

- Biyarê ma bipeynim ortê ci akim ke nika eyê pêhete.

Peymenê ortê ci akenê ke êyê pêhete. O çax birayê keyneke jû govde dano ê şeytanî mil ro, milê şeytanî cîkeno. Vano:

- Sebebê hemî çî ti yê, yanî ma nînan ra merdim rind dîyê keyna xwu bi ci dime. Ti biyê sebebê hurdinon.

Ê o çax benê çitê qabrixêrî, dahanî biyê eşkeray ya. Waxto ke milê ê şeytanî dano piro gunîya ey erzyena qeladê here, şîno gineno ortedê înon ro. Orte de beno telîyê qerê çalî, nêverdano ke bêrê pehete, jewbînan bivînê. Nê telî şewra cikene, şan de beno. Şan de cîkenê şewra beno. Yanî biyo bela. Qedyau şî.²¹

rojnameya kulturalî ya 15 roje
NEWPEL
15-31 adar 2011 Hûmare: 1 newepel@hotmail.com Xuya: 11x11 TL

Komela Ziwan, Huner û Kulturalî
ZIWAN-KOM RONÎYA
Komela Ziwan, Huner û Kulturalî (Ziwan-Kom) ke do seba averber-dişê lehçeya kirdkî (zazakî) bixebitîyo Dîyarbekir de ronîya.
Komela Ziwan-Kom ke dest bi feydeyî kardî, yeno valena ke do bîngê de seba ziwan, huner û kulturalî kurdî, biyê beş seba averberdişê lehçeya kirdkî û zîwanî, jawêrî, awerbertî, geykerî, nêwra ra xuyabîyîşê û zîwanîyê huner û kulturalî na lehçe bîngîyîşê.
Dewlê komela de tayê amancê bîrî yê komela zî wîna ameyê nîz karîna: "Komela xo rê kerdî amana ke nîyanê cemat de fêhêko demokratîko pîrîr, seyyêbîyayî, beşdarîyayîş û rastîyî ca bîngî û gey bîbo. Hewna, xo rê kerdî amana ke musawerîya êkolojîka, nîwazîya tîlî ya xuyî û kulturalî bîrî pawîlîna û bi hawayêko tendurîst dewlê wîna ameyîyê bîbo. Komela wîlîyîna ke her hewa heşq kirdî û gîrdî, biyê beş heşq ke nîwama û zîwanîyê dayîka ra hawî bîrî bi hawayêko seyyêbî û fêhêko bîngî û bîrî bîngî kerdîna."

Dîyarbekir de Kursê Kirdkî (Zazakî)
Nî demanê peyînan de Dîyarbekir de kirdkî êleqe alîyanê kirdkî (zazakî) danî û na çerçewa de kursê kirdkî dîyênî.
Kursê ke Odaya Tîbban ya Dîyarbekir de agira karîna ra net dewam keno de Rojan Lezgî dîwan dano. Kerdî ke Odaya Tîbban de derse kirdkî gîrdî, zafî înan doktor ê. Yê bîrî zî meto, avîkut, muhaşî û qîrîşî zî memur ê. Destê de kura bi gîrdî kesî dest pîkîrî na mîka dîrî de-êlê kerdî dewam kerdî. O her ke şîno kerdî ke wînanê derse kirdkî bîngî roje bi roje wîlî bîrî. Kerdî ke yendî kursê kirdkî mîhazîya fêhîngîyê kirdkî, kitabê rastîyîşê û kitabê derse kîrmanckî (zazakî) wîlîyî.
Kerdî ke yendî kursê kirdkî ke Odaya Tîbban de dîyano pêro wende yê, zafî înan meşarî û universîte yê û zafî ra tay kirdkî zanî. La tena kirdkîyê dîwan yîm mîngîyaya xo zanî. Qîrîşîyê kursîyaran edebîyatê kirdkî ra xebîrîyê nîyê û alîfê nîwazîyê. Nîyê ra gîrdîyê, wîlîyî û mîngîyê kirdkî zî nîwazî. Cola kursî xo rê kerdî hedef ke qet nîwazîyê fêhî mîngîyaya xo bag qîyê bîkîrî. Dîma fêhîkî bînan yê kirdkî bîngîyî, fêhîkî mîngîyê fêhî de bîngî û xuyî yan zî fêhîkî cîyê cîyêyan ke fêhîkîyê bînan de yendî wîlîyê bîngîyîyê û hîf fêhî bîkîrî.

Her Destpêk Hêviyanê Neweyan Îfade Keno
Serdar BEDIRXAN
Her kîwara (dewlê), rojaname (qazetê) ke nîwazîyê, hîyêyê neweyan îfade keno.
7

Avşîne û Qederê Kirdkî
Cavîr ORAK
Avşîne kîwara xatîyê mîr a, pancîrîyê ya. Êz wînanê şîna rê bîhîkî aye bîkîrî.
7

Nêwêşîya Çîmbarîye
Berxwedêr PİRANÎ
Nêwêşîyê ke gîrdî merdim xo tîra bîpawî na yewî, nêwêşîya çîmbarîyê hîyêyê ya.
6

Wîndîkê erjaye û dîwîlê
Qîrîşî zî zanî, her destpêk hîyêyêkî nîwazî ya. Na sîrî wîlîyê, mîngîyê adîyê ya pîrîyê de, na ke nîwêşîyê pak û bi hîyêyêkî toza şîna ra wîndî merhîlî.
2

NEWROZ PÎROZ BO!
En rojanê kurdan o Rojêkew nam-nîgan o Pîş û bi hem qîcan o Adîr wîlîyê ser kîyan o Şîrî Hem

REPORTAJ
Hulya YETİŞEN
Gilberte Favre Zaza Reyde Reportaj

Cîniya Nûredîn Zazayî
"Nûredîn Zaza do herîm zemîna nîwazîyê de bîngîyî. Êz yo ra zaf dî musawî. Towî zaf zîkîyê ya, kulturalîyê ke dînya rê dîwîndî bi, ewlêyê ey, hîlîyê eyê înanî, çîmbarîyê ey, wîlîyê ey û wîlîyê hîyêyê û ewlêyê nîwazîyê ey zaf beşîr ro mî kerdî."
4

Merheba...
Rojan LEZGÎN

Rûpela 1. ya hejmara 1. ya rojnameya Newepelê

Rûpela 1. ya hejmara 100. ya rojnameya Newepelê

Perawez:

- ¹ Lezgîn, R, 2016, **Toplumsal Kürt Gruplarından Zazalar**, Weşanxaneyê Roşna, Diyarbakir, r. 33-34.
- ² Lezgîn, R, 2013, **Ji bo Kurmancan bi Awayê Muqayeseyî: Gramera Kirdkî (Zazakî)**, Weşanxaneya Roşna, Diyarbakir.
- ³ Koçal, A, 2016, **“Bê bê! Yew Kirdas Dimilî Museno”**, Newepel, Hûmare 88, Diyarbakir, r. 1.
- ⁴ Celalî, M, 2013, **“Kirdkî û Ez”**, Newepel, Hûmare 35, Diyarbakir, r. 6.
- ⁵ Önen, A, 2017, **“Dêrika Çiyayê Mazî”**, Newepel, Hûmare 97, Diyarbakir, r. 3.
- ⁶ Hesqera, E, 2021, **Merhebaya Nîmeyê Şewe**, Weşanxaneyê Roşna, Diyarbakir. / Hesqera, E, 2021, **Lîtreya Sayan Çend Lîra ya?**, Weşanxaneyê Roşna, Diyarbakir.
- ⁷ Lezgîn, R, 2011, **“Çewlîg de Newepelî Ser o Mudaxeleyê Polîsan”**, Newepel, Hûmare 6, Diyarbakir, r. 3.
- ⁸ Sîwanij, W, 2011, **Newepel**, Hûmare 5, Diyarbakir, r. 6.
- ⁹ Akalîn, H, 2016, **Newepel**, Hûmare 48, Diyarbakir, r. 7.
- ¹⁰ Gomayij, M, 2012, **Newepel**, Hûmare 25, Diyarbakir, r. 7.
- ¹¹ Emen, M, 2016, **Newepel**, Hûmare 92, Diyarbakir, r. 3.

- 12 Bor, İ, 2013, *Newepel*, Hûmare 51, Diyarbakir, r. 8.
13 Tepe, S, 2013, *Newepel*, Hûmare 47, Diyarbakir, r. 6
14 Caşad, M, 2011, *Newepel*, Hûmare 13, Diyarbakir, r. 7
15 Laçin, Ş, 2016, *Newepel*, Hûmare 90, Diyarbakir, r. 7
16 Sîmserkîsij, İ, 2012, *Newepel*, Hûmare 23, Diyarbakir, r. 5.
17 Doğuç, W, 2017, *Newepel*, Hûmare 97, Diyarbakir, r. 6.
18 Okçu, F, 2016, *Newepel*, Hûmare 83, Diyarbakir, r. 6.
19 Aslan, M, 2017, *Newepel*, Hûmare 97, Diyarbakir, r. 5.
20 Caşad, M, 2011, *Newepel*, Hûmare 13, Diyarbakir, r. 7.
21 Petekkaya, H, 2013, *Newepel*, Hûmare 49, Diyarbakir, r. 7

(Newepel ve Zazaki Folklorunun derlenmesindeki rolü)

Özet:

Newepel, 15 Mart 2011 tarihinde Diyarbakır'da Zazakî Kürtçesiyle yayınlanan ilk gazetedir ve 100 sayıya ulaşabilmiştir. Yüz sayıda 60'ı kadın 252'si erkek, toplam 312 kişi doğrudan gazeteye yazmıştır. Bunlardan en az 250 kişi ilk kez *Newepel* gazetesıyla Zazakî yazmaya başlamıştır. Bunlardan da yaklaşık 60 kişi bir süre sonra Zazakî bir ya da birkaç kitap yayınlamıştır. Böylece *Newepel*, Zazaca okuyup yazabilen kadroların yetişmesinde bir okul rolü oynamıştır.

Newepel gazetesi, Kürt folklorunun Zazakî varyantında bulunan eserler için arşivlenmiş bir hazine gibidir. Örneğin *Newepel* gazetesinin 100 sayısında folklorik eserlerden 177 mesel, 89 masal, 65 kılam/şarkı, 61 yemek tarifi, 56 fıkra, 89 tekerleme, 23 oyun, 12 efsane, 141 bilmece, 4 ninni, 167 deyim ve 167 atasözü, toplam 1051 folklorikeser derlenip kaydedilmiştir. Bu ürünler, Zazakî konuşulan farklı bölgelerden ve farklı Zazakîşivelere derlenmiştir. Böylece, bütün bu sözel edebiyat eserleri kayıt altına alınmış ve kaybolmaktan kurtulmuştur. Çünkü hafızalarında bu eserleri taşıyanların çoğu insan artık hayatta değiller. Öte yandan, Zazakî Kürtçesi artık yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu için, aynı zamanda, tam zamanında yapılmış çok önemli bir çalışmadır bu.

Bu yazıda *Newepel* gazetesinden ve sözlü edebiyat eserlerinin, yani Zazakî Kürtçesinin folklorik eserlerinin derlenmesi ve kayıt altına alınmasındaki rolünden bahsedeceğim ve herbir folkloriktürden birer eseri örnek olarak sunmaya çalışacağım.

Anahtar kelimeler: *Newepel gazetesi, Zazaki Kürtçesi, Zazaki,Kürt folkloru, Zazaki Folkloru*

***Newepel* and its role in the compilation of Zazaki folklore**

Abstract:

Newepel is the first newspaper published exclusively in Zazaki Kurdish on March 15, 2011 in Diyarbekir and has published up to 100 issues. In one hundred issues 60 women 252 men, 312 people write directly for the newspaper. Of these, at least 250 people have started writing Zazaki for the first time with the *Newepel* newspaper. And of these, about 60 have recently published a book or a few books in Zazaki. In this way, *Newepel* played the role of a school for reaching and educating some people that could read and write Zazaki.

Newepel newspaper also plays an important role in the collection and recording of Zazaki Kurdish folklore works, which today is an archived genre for Kurdish folklore. For example, 177 proverbs, 89 folk tales, 65 kilams/songs, 61 recipes, 56 jokes, 89 puzzles in verse, 23 games, 12 legends, 141 puzzles, 4 lullabys, 167 idioms in hundreds of *Newepel* folklore products. The first 167 words, a total of 1051 folklore productions were recorded. These products are collected from different Zazaki-speaking regions and with different Zazaki dialects and vernaculars. In this way, all these traditions are record and were liberated from getting lost. Because most people who know, remember the folklore works they are no longer alive and because Zazaki Kurdish is in danger of extinction, this is a very big job that has been done in its time.

In this article I will talk about the *Newepel* newspaper and its role in compiling and recording the works of oral literature, that is, the folklore products of Zazaki Kurdish and provide an example of all kinds of folklore works.

Keywords: *Newepel* newspaper, Zazaki Kurdish, Zazaki dialects, Kurdish folklore